

Motion

1979/80: 780

av Lars Werner m. fl.

om svensk samhällspolitik under 1980-talet

1.

Inträdet i 1980-talet markerar för Sveriges vidkommande ett vägskäl. Det gångna årtiondet har präglats av en alltmer djupnande samhälllig kris. Denna kris har inte bara drabbat den kapitalistiska ekonomi, från vilken den utgår. Den har också i allt högre grad utvecklats till en social, kulturell och idémässig kris. Människors tilltro till det nuvarande samhället har rubbats parallellt med de politiska instansernas oförmåga och underkastelse under den kapitalistiska utvecklingen. Den samhällliga krisen har också blivit ett allvarligt hot mot en rad av de sociala landvinningar och värderingar, vilka burits fram av arbetarrörelsen och den folkliga kampen. Samtidigt har en rad avgörande frågor skärpts genom utvecklingen – frågan om makten över produktionsmedlen, om produktionens innehåll och det mänskliga arbetets ändamål, om dess förhållande till en alltmer pressad och plundrad natur och miljö.

Ur denna situation uppstår två möjliga, alternativa vägar. Den ena innebär att man följer samma linjer som hittills – man låter allt politiskt handlande underordna sig den rådande ekonomins villkor. Den andra består i att man genom en serie grundläggande strukturella reformer går in för en djupgående förändring av produktions-, makt- och levnadsförhållanden och därmed lyfter landet och nationen ur den stora krisen. Från denna utgångspunkt kan man teckna två alternativa bilder av det väntade läget i landet vid inträdet i nästa årtionde.

2.

En fortsättning på 1970-talets utveckling och politik leder oundvikligen till skärpta problem. Om 10 eller 15 år kan vi i så fall räkna med att ha en avsevärt större arbetslöshet och undersyselsättning än vi nu har. Mycket stora delar av befolkningen – sannolikt 20–25 % av den vuxna arbetsföra befolkningen – kommer att stå utanför normala kontakter med arbetsmarknad och samhälle. Deras tillvaro kommer att präglas av otrygghet och avsaknad av perspektiv och mening. De kommer att leva ett liv grundat på tillfällighetsarbeten, ständiga perioder av arbetslöshet, låg inkomst och beroende av myndigheters välvilja. Andelen människor i en sådan tillvaro kommer att vara särskilt stor i den unga generationen.

I spåren härav kommer att följa en väsentligt skärpt och vidgad social utslagning och utstötning. Mänskliga utslagningssituationer kommer också i större utsträckning att vara av kronisk och elakartad karaktär. Utan tvekan

kan, under sådana förhållanden, en betydlig skärpning av drogproblemen, särskilt alkoholberoendet, förutses. En rad politiska och sociala följdverkningar härav kommer att sätta sin prägel på situationen. Avsevärda skikt av arbetarklassen kommer i stort sett att leva utanför de gemenskaper med arbetsskamrater, fackligt liv m. m., vilkas betydelse för mänsklig sammanhållning och identifiering är så uppenbar. Politisk passivisering och försvagning av arbetarrörelsen riskerar bli en följd härav.

Klyftan mellan de sociala problemens omfattning å ena sidan och samhällsapparaternas resurser och kapacitet å den andra kommer allvarligt att ha vidgats. En långtgående urholkning av samhällets socialpolitik kan beräknas ha skett. Den kommer att ha förstärkts av de växande krav på social nedrustning som drivs av de politiska högerkrafterna. Den kommer att ha fått näring genom de alltmer ansträngda kommunala ekonomier, vilka blir en följd av sysselsättningens minskade bas i ekonomin.

Kvinnofrigörelsen kommer att ha stannat upp. Åtskiljandet av kvinnor och män genom yrkesrekrytering och utbredning av deltids- och tillfällighetsarbete kan väntas ha ökat. Utslagningens effekter kan förutsättas relativt hårt ha gjort sig gällande bland kvinnorna. Särskilt de unga kvinnornas situation kan befaras bli väsentligt förvärrad. Fortsatt nedgång i t. ex. textilnärings-, detaljhandeln samt rationaliseringen inom vissa kontorsyrken kan befaras försämra kvinnornas situation. Förhållandet mellan utbyggnad och behov inom barntillsynen torde inte komma att förbättras med de kommunala ekonomiernas nuvarande utveckling. En social och ideologisk reaktion mot kvinnofrigörelsen kommer att ha växt fram. Kvinnofrågorna kommer politiskt att ha trätt i bakgrunden och fördomarna i det privata livet att ha stärkts genom en renässans för en nykonservativ kvinnosyn, som uppstår i krisens spår.

Landets ekonomi och näringsliv kommer vid 1990-talets början att uppvisa ett mönster, som definitivt inte kommer att vara i arbetarklassens och folkflertalets intresse.

Sveriges roll som ett land i Europas utkant är vida mer betonad än nu. Valuta-, skatte- och kapitalflykt har brett ut sig i vida större proportioner. Den internationella förskjutningen av ekonomisk aktivitet till de gamla industriländernas relativa nackdel har börjat avsätta mer djupgående resultat. Ekonomisk tillväxt förekommer knappast ens i gammal mening (dvs. mätt i BNP) och än mindre mätt i bruksvärde eller social nytta. Den totala sysselsättningen har ytterligare reducerats. Det industriella livet har tunnats ut. Teko- och varvsindustrierna har i huvudsak försvunnit, delar av maskin- och sammansättningsindustrin flyttats utomlands eller lagts ned. De tunga basindustrierna inom metall- och skogssektorn har undergått en avsevärd förändring till större koncentration och minskad sysselsättning. Nya strukturella kriser har utvecklats inom bilindustri, delar av metallindustrin, handeln och kontorssektorn.

Benägenheten för industriell och teknisk förnyelse kommer att vara svag.

Risken är att alla väntar på alla och att de förstärkta storfinansgrupperna tappar intresset för i djupare mening nyskapande investeringar. Resurser och teknologi kommer att ha satsats på en mer ensidig och defensiv utveckling än nu. Hårdare exploatering av de befintliga industrierna liksom stark inriktning på att spara in mänskligt arbete kommer att dominera. Med svag tillväxt och måttliga profiter i den direkta produktionen kommer finansgrupper och storföretagare att söka kompensera sig genom spekulativa verksamheter och uttunning av varornas innehåll och användbarhet.

Kärnkraften har byggts ut, även om det finansiella läget i landet och den låga utvecklingstakten i näringslivet har utgjort hinder. Utbyggnadskostnaderna har stigit vida mer än beräknat. Detta har bl. a. dragit resurser från andra viktiga investeringar, främst sådana som kunnat förnya industrin och dess arbetsprocesser. Tillskottet av energi har väsentligen lagts i de mest energikrävande industrierna samt i en accelerering av varuproduktion som kännetecknats av minskad hållbarhet och snabba cirkulation. Antalet industriarbeten har fortsatt att minska.

Den ekonomiska maktkoncentrationen har vuxit. Stora delar av den nuvarnade småföretagsamheten har slagits ut. Försök har sannolikt gjorts att realisera en skenbar löntagarfondskonstruktion i form av ett tvångssparande från löntagarna, vilket utnyttjas av storfinansens inriktning är helt multinationell och har inget gemensamt med nationell politik. Utlandsberoendet har ökat både på kapitalsidan och via följderna av en uppdriven internationell skuldsättning. Trots tillfälliga svaga uppgångar råder en kroniskt dålig konjunktur för de klassiska svenska exportindustrierna.

Maktkoncentrationen i samhället kommer att ha ökat i utomordentlig grad. På den privata sidan kommer något hundratusental arbetande egenföretagare att vara borta. Två storfinansgrupper – i samverkan med ett förstärkt multinationellt kapital – kommer att kontrollera så mycket av den privata sektorn som är värt att kontrollera. Deras makt över konsumtions- och levnadsmönster, deras förmåga till politiska påtryckningar kommer att vara utan motstycke i landets hittillsvarande historia.

Staten kommer att ha tagit över eller inträtt som delägare i flera nya krisbranscher. Statens roll som verkställare av nedskärningar och avskedanden kommer att betonas mycket hårt – det statsfinansiella läget tillåter inget annat. Det byråkratiska inslaget i statens organisation och politiska handlande är kraftigt förstärkt.

Arbetsprocessens förändringar kommer att ha utmynnat i en långt gående urholkning av arbetets yrkesinnehåll. Anpassningsbarhet och tålighet inför psykisk stress kommer att vara de mest eftertraktade egenskaperna från arbetsgivarhåll. Koncentrationen av styrning och makt till expertkadrer kommer att ha tilltagit. Planer för en långt gående datorisering av en typ som skärper dessa tendenser kommer att vara framtagna.

Klasskillnaderna har ökat, jämfört med nu. Löntagarna befinner sig i ett klart underläge, som skärpts genom att de utslagna skikten vuxit. Det

hårdare och brutalare klimatet på arbetsplatserna har urholkat och blockerat verkningar av trygghets- och medbestämmandelagstiftning. Prestationslöner har åter vunnit terräng. Strukturkriserna har ökat omfattningen av sådana avvecklingsprojekt i statlig regi, vilka går vid sidan av normal arbetslivslagstiftning. Ett växande underproletariat har skärpt olika former av social åtskillnad mellan människor. En förstärkning har å andra sidan inträtt i vissa mellanskiktets benägenhet att socialt distansera sig från folkflertalet. Segregering, reaktionära fördomar mot utslagna och invandrare, försök att i skola, arbetsliv och samhälle skapa nya slag av sociala privilegier har framträtt. Privatiseringen och den sociala cynismen har slagit igenom i de officiella samhälleliga värderingarna.

Få eller inga tendenser i nuet synes jäva den här tecknade bilden av det svenska samhället vid 1990-talets inträde. Den utveckling som pågår pekar mot ett samhälle som alltmer står i motsättning till arbetarrörelsens klassiska strävanden och de demokratiska värderingarna. Risken är också stor att själva arbetarrörelsens egen position och möjligheter kommer att ha påtagligt försvagats. Därför måste arbetarrörelsen och alla andra progressiva krafter i samhället göra ett avgörande val. De måste välja att arbeta för ett i grunden annorlunda program för utvecklingen. Detta program kommer att stå i strid mot starka inneboende krafter i det nuvarande ekonomiska systemet. Men det kommer att vara i överensstämmelse med folkflertalets intressen och leda till ett mänskligt värdigare samhälle.

3.

Ett sammanhållet program för djupgående strukturella reformer av samhället förutsätter en stark politisk bas och en politisk medvetenhet. Den politiska basens huvudkraft kan endast vara arbetarrörelsen. Det måste emellertid vara en arbetarrörelse, som dels är enig om att icke acceptera en fortsatt underkastelse under kapitalismens villkor, dels är beredd att främja och tillgodogöra sig folkliga strömningar riktade mot kapitalismen. Också grupper som icke traditionellt tillhör arbetarrörelsens organistoriska nät måste förenas i denna politiska bas – dit hör framför allt fackliga tjänstemannaorganisationer, handikapprörelsen, miljörörelsen, kvinnorörelsen, solidaritetsgrupper och alternativrörelser inom ett brett samhälleligt spektrum. De befolkningsskikt som har intresse av en mot storfinansen riktad demokratisk politik finns också utanför de båda arbetarpartiernas gamla väljarunderlag.

Ett program för djupgående strukturella reformer är det enda som kan lyfta landet ur den ekonomiska och sociala krisen. Det är den alternativa handlingslinjen till en utveckling, där Sverige blir ett passivt offer för den kapitalistiska strukturförändringen och för den stagnation och ekonomiska utglesning som blir en följd därav. Vi tecknar nedan en bild av det förnyade och alternativa svenska samhälle som vid början av nästa årtionde kan ha växt fram i förverkligandet av ett sådant program. I denna bild ligger också en

beskrivning av de konkreta reformernas innehåll.

Ägande och makt har i grund förändrats, till såväl form som innehåll. Koncentrationen av makt – privat som statlig – har till större delen brutits ner. Den har lämnat plats för en starkt ökad demokratisk självstyrelse.

Den privata storfinansens forna bank- och försäkringsinstitut är nationaliserade. Det statliga bankväsendet hör under en styrelse av parlamentariker och valda ombud från de fackliga organisationerna. Styrningen i stort av långsiktiga kapitalströmmar skall godkännas av riksdagen. Inom sina ramar beslutar regionala enheter självständigt.

Det stora Wallenbergimperiet har nationaliserats. Här liksom i alla övriga statliga industrier och driftenheter har ett demokratiskt beslutssystem byggts upp. Valda representanter för de arbetande har majoritet i alla lednings- och styrorgan. Lokala arbetsställen och avdelningar har självstyrelse i inre angelägenheter, t. ex. arbetets uppläggning och organisation.

Ett system av kapitalfonder, styrda av de lönarbetande, har byggts upp. De består av en central fond för större långsiktiga kapitalinsatser samt lokala fonder vid de lokala företagen. Fonderna administreras självständigt av valda representanter för de arbetande, och beslut av större vikt kräver godkännande av allmänna möten med de arbetande. Fondsystemet garanterar de anställdas självstyrelse och praktiska möjligheter att påverka och ingripa i investeringspolitiken.

Ett nät av nya statliga industrier, demokratiskt förvaltade av de anställda enligt mönstret för hela statssektorn, har börjat byggas ut. Dessa industrier koncentreras på nya typer av avancerade, högt förädlade produkter. De ingår i en aktiv lokaliseringspolitik, ägnad bekämpandet av de regionala kriserna.

Vid sidan av dessa organisationsformer finns en växande grupp arbetarkooperativa företag. Också dessa understöds av de självständiga löntagarfonderna.

Inriktningen av själva produktionen och dess innehåll har börjat undergå djupgående förändringar. Exploateringen av råvaror och tillverkningen av halvfabrikat har dämpats till förmån för en allmänt höjd förädlingsgrad. Produktionen av nya, avancerade sammansatta produkter och hela system har vidgats, såväl absolut som relativt. Därjämte har en växande del av tillverkningen ägnats kvalitativt förändrade bruksvaror, nära anpassade till de praktiska mänskliga behoven. Den nya och växande delen av den materiella produktionen har utvecklats på två avsnitt. Dels har den vidgats i vad gäller sådana högt avancerade och förfinade produkter som är gångbara på den allmänna världsmarknaden. Dels har tillverkningen av i verklig mening alternativa varor ökat – dvs. konsumtions- och produktionsvaror utformade efter mer renodlade behovs- och miljösynpunkter.

De nya typerna av produktion understöds genom en vidgad nationell marknad. Prioritering och utbyggnad av järnvägar, lokal kollektivtrafik och inrikessjöfart liksom förnyelsebara energikällor ger avsättning åt den

avancerade förädlingsindustrin. Om gamla anläggningar inom processindustrin ersätts med nya, mer avancerade och mindre energikrävande, ger det samma effekt.

Kärnkraften har avvecklats. De förnyelsebara energikällorna har byggts ut och börjat bidra till energiförsörjningen. Det totala intaget av energi i ekonomin har upphört att öka. Tungindustrierna arbetar med processanläggningar, vilka avsevärt minskat behovet av tillförd energi. Förändringen i produktionens sammansättning mot mera av lätt förädlings- och sammansättningsindustri liksom den förändrade trafikstrukturen har gjort att små mängder tillförd energi ger avsevärt fler arbeten än förr. Oljeberoendet har därför också kunnat minskas. En allmän förskjutning i förhållandet mellan produktionsfaktorerna har inletts – det mänskliga kunskandet och organisationen ökar i betydelse, mängden energi och utnyttjad råvara dämpas ner.

Konsumtions- och livsmönstret har börjat förskjutas bort från slit- och slängförbrukning och ensidigt materiell inriktning. Mer av hållbara, behovsanpassade bruksvaror, liksom mer av social och kulturell konsumtion ingår i det dagliga livet.

Offentlig kontroll och styrning av alla utrikes kapitalrörelser har införts. Kapitalflykt och skatteflykt har stoppats. Lågräntepolitik har införts, varvid särskilt bostadskostnaderna avsevärt förbilligats och hyrorna kunnat sänkas.

En betydande sektor av privat företagsamhet kvarstår. Dessa privatföretag uppmuntras att medverka i den planmässiga förnyelsen och förändringen av produktionen. Arbetande egenföretagare inom t. ex. servicesektorn stimuleras genom billiga krediter – något som kan vara ägnat att förbättra servicestandarden i bostadsområdena.

Inom jordbruket motverkas jordkoncentrationen och försvaras familj jordbruken. Sambruk och andra samverkansformer har utvidgats. Arrendegårdar har i stor utsträckning friköpts och arrendatorer på samhällsägda jord erhållit besittningsskydd under sin livstid. De stora privata godsena har indragits och övergått att bli kooperativt styrda enheter.

De sociala bristerna har avsevärt reducerats. Utbyggnaden har bl. a. gett varje barn rätt till plats i dag- och fritidshem. Nationella program för att rensa bort miljöstörande och skadliga inslag i arbetslivet samt för att rehabilitera torftiga stads- och bostadsmiljöer har börjat ge resultat. Dessa och liknande åtgärder har också skapat underlag för ny produktion.

Allmän sextimmarsdag har genomförts. I förening med den industriella och sociala förnyelsen har detta avsevärt reducerat arbetslösheten och undersysselsättningen. Landet har ungefär en halv miljon fler arbeten än 1980. Deltidsarbetet har till större delen upphävts.

Arbetsprocessen har förändrats. Uppdelningen i A-, B- och C-lag har till större delen kunnat upphävas. Kvalitativt goda insatser börjar alltmer komma i förgrunden framför uppdrivet arbetstempo. Yrkesutbildning och

arbete inriktas nu mer på insikt om det gemensamma arbetets helhet och dess villkor än på att passas in i en uppsplittrad och pressande organisation av arbetet. Huvudriktningen i teknologi och styrning bestäms av de arbetande, via deras självstyrelseorgan.

Reformeringen av arbetsprocessen har, liksom sextimmarsdagen, riktat avgörande slag mot diskrimineringen av kvinnorna. En avsevärd löneutjämning har skett, bl. a. genom att alla nya arbetsplatser byggts upp utifrån en annorlunda fördelning av arbete, beslut och ansvar. Självstyrelsesystemet på arbetsplatserna har även i övrigt verkat i samma riktning. Lika lön för alla arbetande har blivit allt vanligare. Den gamla klassuppdelning, som varit rådande under hela det industriella samhällets hittillsvarande existens, har nu definitivt börjat upplösas.

Boendet och alla därmed förknippade livsmönster har börjat förändras. Bostadshus med kollektiva utrymmen har blivit regel i all nybyggnation. Lågräntepolitiken har gett lägre hyror och utrymme för väsentliga kvalitativa förbättringar av bostadsområdena. Kontaktkommittéerna har börjat utvecklas till självstyrelseorgan med viktiga befogenheter. Planer för framtida stadsbyggnad har gjorts upp, som helt bryter med det gamla mönstret för segregerade städer. Kvardröjande tendenser till social utslagning och psykisk utstötning bekämpas medvetet: i de lokala skolorna, i bostadsområdena och på arbetsplatserna har ett informellt och icke myndighetsstyrt socialt kontakt- och kontrollsystem etablerats, som skall förhindra människors utstötning och missbruk. Den ekonomiska brottslighetens grundval har väsentligen krossats genom att utrikes kapitalrörelser etc. inte längre är en privat angelägenhet.

4.

Sverige måste ta sig ur sin ekonomiska och sociala kris. Sverige måste frigöra sig från den stagnation och industriella utglesning som den internationella strukturomvandlingen inom kapitalismen utsätter landet för.

Att detta kräver något kvalitativt nytt är uppenbart. I den nödvändiga samhällsförändringen framstår två element som helt grundläggande. Det ena är människornas självstyrelse och makt över sin samhälleliga situation. Det andra är förändringen av produktionens och arbetets innehåll och mening till att alltmer tjäna självständiga och medvetna människors behov. Detta står i motsättning till en produktion, som domineras av ett fåtal och som är underordnad kortsiktig vinststrävan och snävt kommersiella synsätt.

Det program för samhällsförändring vi här lagt fram är givetvis ett program med socialistisk inriktning. Det utgör ingen ritning för en utvecklad socialistisk planekonomi, där alla kapitalistiska begränsningar övervunnits. Men det anger innehållet i de djupgående reformer med vilka brytningen med det gamla, utlevade samhället måste börja.

Samtidigt markeras vad som i första rummet måste känneteckna en

socialistisk samhällsutveckling i Sverige: människornas självstyrelse och ett kvalitativt nytt innehåll och mål för arbetet och produktionen. Socialism kan inte bestå i att byta en form av fåtalsvälde mot en annan. En ny, fördjupad demokrati vinnes inte i fall central planering och nationella beslut inte formas i lokala diskussioner och beslut. Socialism framgår inte av att man ändrar det juridiska huvudmannskapet för produktionen, om man inte också förändrar villkor och mål för det mänskliga arbetet. Därmed blir det här skisserade programmet inte enbart en *rörelse* i riktning mot det socialistiska samhälle arbetarrörelsens pionjärer sökte föreställa sig. I sina olika delar utgör det avsnitt av den förverkligade socialismen i sig själv.

Mot bakgrund av det här anförda föreslås

att riksdagen uttalar sig för ett politiskt reformprogram för 1980-talets Sverige i enlighet med vad som anförts i motionen och grundat på följande huvudprinciper

- brytande av storfinsansens ägande och makt över banker och storföretag,
- uppbyggande av en ledande sektor i ekonomin, bestående av stats- och löntagarägda företag,
- utvecklande av en stark och decentraliserad självstyrelse och demokratisering inom den stats- och löntagarägda sektorn, all annan offentlig verksamhet samt bostadsområden,
- en offensiv mot den ekonomiska krisen och arbetslösheten genom förnyelse av industri, transportväsen och den sociala sektorn,
- en ny typ av industrialisering, som prioriterar den lätta, avancerade industrin, reducerar råvaru- och energiintaget och samtidigt skapar fler arbeten,
- en djupgående förändring av arbetsprocessen och produktionen, syftande till att göra mänskliga behov och social nytta till riktämne i stället för kortsiktig vinststrävan och kommersiellt slöseri.

Stockholm den 23 januari 1980

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

C.-H. HERMANSSON (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)